

fenn szétfutó gondolatmenetét a természet szerepére, a kóborlások, a hegyek iránti szenvedély tartja össze, s végül egy a Radnai-havasokban, a Lálavölgyben megesett kalandos, viharos pizstrángozás története bontakozik ki, mely az életben való helytállás metaforájaként is olvasható. Az „*Aztán kitágult a világ...*” egy rövidebb írás, amely a Szilágyi Domonkoshoz fűződő viszony („soha egyetlen pályatárs vagy barát sem készítetett oly mértékben önvizsgálatra, mint ő; mondhatnám, a pusztá létezésével”) és a legendás költőtárs megidézése egy több napon át tartó közös utazás emlékének keresztül.

A könyv utolsó, hatodik írása, a *Kóborló évek* nyolc rövidebb írást szed egybe, amelyekben közös, hogy az általuk felidézett emlékek mind az Utunk szerkesztőségében töltött korai évekből valók. Ezekben a karcolatszerű írásokban a pályatársak, kollégák, fontosabb kortársak alakjai skiccelődnek fel, a szerkesztőségi munka lényege, a riportok ké-

sztítése közben bejárt vidékek, élmények jelennek meg. Ezekben az írásokban is dominál a kötet egészére jellemző, kiapadhatatlan mesélőkedv, az emlékek felidézésének öröme, de a szövegek terjedelmével párhuzamosan a „masszív építményekként” burjánzó hosszú mondatok is rövidülnek itt, szemben a *Katlanváros* másik öt írásával. Szilágyi István esszéit olvasni nemcsak azért nagy élmény, mert beleláthatunk a viszonylag zárkózottan élő nagy író személyes életébe, családjának történetébe, hanem azért is, mert az élettörténet mellett megismerhetjük a szerző gondolkodásmódját. Nagy távolságokról indított, kanyargós szövegeiben egy rendkívül eredeti összefüggésekben gondolkodó, az élet szinte minden jelenségét, társadalmi, erkölcsi, történelmi, irodalmi kérdéseket egyaránt szívesen boncolgató elme működése bontakozik ki, s ez legalább annyira izgalmas, mint az életrajzi vonatkozások.

SMID RÓBERT

Lövétei Lázár László: Miféle harag

Előretolt Helyőrség, 2019

Lövétei Lázár László költészete régóta él az antik formák és tematikák bűvöletében. Bár Árkádia eddig is többszörös metaalakzatként munkálkodott az életműben, a pásztori idill, a bukolika és az eklogák szegélyezte terület új kontúrajait mutatja meg a *Miféle harag* versein keresztül, amennyiben azokat a manapság divatos öko-poétika felől olvassuk. Az ekloga, illetve annak módosult formája, a kötetben szerepeltetett „ökloga” ökokritikus műfajként pozicionálódik – tehát olyanként, amely a környezetnek, a naturának a valahogyan értésére hívja fel a figyelmet, és reflektál az ahhoz való attitűdünkre, egyben feltárva a természetesnek ható költői tér megcsináltságát is –, ezzel pedig kétségkívül csavar egyet a zsáner gerincét alkotó párbeszédessé jelleget. Vagyis az atmoszferikus tájat nemcsak a *Zöldből a Sivtagba* helyezik át a szövegek (hogy a kötet két ciklusára utaljak, amelyből az előbbi már megjelent külön kötetben), de a rurálisból az urbánusba is.

Az antik forma használata ebben a kontextusban egyszersmind reflektál a zsáner eredetére, vagyis arra, hogy az eklogák eszképzismusa önfelszámoló illuzórikusság, hiszen a jelentős eklogairók túlnyomórészt városokban éltek. E belátás a kortárs vi-

szonyok között pedig úgy csapódik le, hogy az antropocén korszakában – vagyis nagyjából a második ipari forradalomtól datálható új földtörténeti érában, amikor az ember már kimutathatóan hatással bír a környezetére – markánsan artikulálják a versek annak kérdését: hova lehet menekülni és elvágyódni akkor, ha már sehol nem találunk semmifajta természetes dolgot magunk körül, illetve amikor eminens mód rádöbbenünk arra, hogy nincsenek önmagukban álló, hatástalan rendszerek (vö. pillangóhatáselmélet), tehát minden tekinthető természet(i)nek, hiszen változást okoz a naturában? Ezzel a markáns tematikus orientációval Lövéteit az új kötet a bioirodalom olyan képviselői mellé helyezi, mint például Kollár-Klemencz László vagy Györfly Ákos.

Első olvasásra a *Miféle harag* szerkeszetileg a jól ismert, fásultságba hajló pesszimista scenárióktól egyáltalán nem akar elhatárolódni, hiszen a *Sivtaggal* kiegészült *Zöld* ciklus félreérthetetlenül teleologikus narratívát kínál az olvasó számára. Ezt az irányt erősíti, hogy több hanyatlástörténet is fut egymással párhuzamosan: a természet tönkretétele mellett ilyen a lírának előbb ujgyakorlattá devalválódása („s lassan a hexameter is csak ronda rutin

lesz” (*Ötödik ecloga*)), majd zsurnalizmusba fordulása, vagy a költő önfeladása, ahogy az Költőből „Költővé”, végül pedig versíróvá avanszál (*Epigramma-féle*). Ezek a lineárisnak tetsző folyamatokon fordít, illetve töri meg az ívszerű előrehaladást az, amikor a befogadó előtt felsejlik a kötet szélesebb temporális horizontja, vagyis hogy több időtípus szálazódik össze benne: egyrészt az eklogákban beszélgetőpartnerként szereplő költő kalandozásainak ideje, amely fejlődés helyett züllést eredményez; másrészt a természeti idő, az évszakok körforgása, amely ugyanúgy bekövetkezik a városi térben, mint a vidéki tájakon (hasonlóan Babits tájverseihez, leginkább a *Mint különös hírmondó...*-hoz), s egyben tanúskodik az idő múlásáról a költő beszélgetései közben (*Nyolcadik ecloga*); harmadrészt ott van a tárgyak alakulásának (pl. bomlásának, funkcióváltásának) ideje, amelynek függvényévé válik az irodalom időbelisége is – jól jelzi e megváltozott helyzetet, hogy az alkotás addig tart, amíg a laptop töltöttsége (*Hatodik ecloga*).

Az időkezelés ezért nemcsak szövegszerkezeti, de poétikai-ideológiai aspektusból is metafikciós jelentőséggel bír: a versek megszólalója részben az említett temporális párhuzamosságokkal építi le az egyetlen uralkodó időalakzat kizárólagosságát, de azzal is ítéletet mond a szintén a modernség esztétizmusához tartozó „pillanatnyiség” kortárs újrafelértékelődéséről, hogy azt oximoronba fordítja, sőt mi több, egy olyan időalakzatot hoz létre, amely maga az anakronizmus. Ez lenne az „új vintage”, ötvözve a trendiség illékonyágát (a kötetben hivatkozott „FOMSI-betegség” [‘fear of missing something important’, ‘félelem, hogy valami fontosról lemaradunk’] ennek eminens tünete) a nosztalgiaival való megrögzöttséggel (*Vintage*). A 21. századi ember kettős beágyazottságát nehéz elhibázni ezzel kapcsolatban: a szövegek egyszerre utalnak fajunk geológiai ágenciájára (a Föld formálására), és reagálnak arra, hogy jelen időnk egyre tágul – nemcsak nehezen engedjük el a múltat, de egyre közelebb érezzük a ([klíma]katasztrófával) fenyegető jövőt is. Ennyiben pedig a versek új jelentéssel töltik meg az „időszembesítő” kategóriát. A már címében is a kezdet előttiségre hajazó *Nulladik eclogában* használt progresszív modalitású „»történülhetnek«” szóalak úgy képes az antik jóslási rítusok diskurzusára utalni, hogy ahhoz vissza kell kapcsolnia a „Jól kitalálták pár ezer éve a mítoszi zöldben” verskezdethez.

Hogy a természethez való viszonyulásunkat, az ezzel összefüggésbe hozható tér- és időérzékelésünket, valamint a naturára irányuló ráhatásunkat LLL ne klasszikus értelemben vett tájversekkel

inszenzirozza, annak egyik eszköze a meglepően sok tárgy szerepeltetése, amelyek háttérbe szorítják a naturát (az obeliszkotól a röpcédulán keresztül a kocsmasztalig). Az öklógák így sajátosan világítanak rá a természetképünkre, az ökológiáról alkotható fogalmiságra: nincs hova hátrálni, mert benne vagyunk a természetben, a mindennapjainkat betöltő tárgyak pedig szintén részei annak, amit környezetnek nevezünk. Nem véletlen, hogy a versekben a szerves és szervetlen dolgok megértése-értelmezése szétszalazhatatlanul összefonódik, amennyiben a természetet formatív erők összességként gondoljuk el („hidd el, a martban ezt *szajkózza* a pásztori Iphone!” [*Klíma-ecloga*, kiemelés tőlem – S. R.]). Ennek fonákját látjuk több versben is, leginkább a (*Tizedik Ecloga-félében*), amikor bár a megszólaló környezetében valamennyi tárgy bír formatív ágenciával, cselekvőképességgel, a megszólaló oldalán nehezen azonosítható bármifajta történés vagy tett. Az ekloga idillje és az ezzel járó bizonyos fokú passzivitás ugyanakkor folyamatosan ellentételezve van azzal, hogy a párbeszédformában a költő beszélgetőpartnere olyan jegyekkel ruházódik fel, amelyeket alapvetően a lírai szubjektumnak kellene birtokolnia. Ennek eredménye, hogy az ekloga műfaja tulajdonképpen szintaktikalizálódik, a kötet darabjai tehát színre is viszik a zsáner szerkezetét (a két, párbeszédbe lépő fél közötti tranzakciókat) azzal egyidejűleg, hogy a környezetet mint a szituációk atmoszferikus hátterét előtérbe tolják.

Ehhez kapcsolódik, hogy a természet vagy az irodalom, amelyeket egy magasabb létezéssel vagyunk hajlamosak azonosítani, maguk is rendszerekként, keretökként lepleződnek le: a költő már ekloga-témát hall ki az életből (*Negyedik ecloga*), a vadőrnek „erdeiként” állati sorsot kell mimélnie (*Ötödik ecloga*) stb. De a költő és a pásztor vagy a vadőr tevékenysége minőségileg megegyezne? A költészet mint munka a *Miféle harag* egyik kiemelt toposza és erős intertextuális csomópontja is. Például a könyvtárban vagy a természetben heverésző költő az *Ötödik eclogában*, illetve a *Nyolcadik eclogában* visszhangozza Proust magnum opusának azt a jelenetét, amikor a nagymama szüntelen erőfeszítéseket tesz arra, hogy Marcelt a friss levegőre tessékelye, mire az elbeszélő így válaszol: „Szobámnak ez a homálylító frissessége az volt az utcai teljes napnak, ami az árnyék a napsugárnak.” LLL-nél az unalom ilyesfajta esztétikájáról, avagy a semmittevés művészetéről Dobás Kata kiváló tanulmányában már értekezett a Forrás folyóirat 2010/9. számában, ahol a „semmi” kérdése, a satíra műfajisága és a költészet szerepe mentén értelmezte az életművet. Ha azonban az új kötet öklógiára koncentrálunk, az unalom és a pasz-

szivítás mint tulajdonképpeni cselekvésformák összefüggésbe hozhatók egy retorikai alakzattal, az apophasisszal is. Ez annak a figurája, hogy úgy említünk meg valamit, hogy explicitté tesszük: nem kívánjuk megemlíteni, azaz hogy nincs mit beszélni róla. Ha ehhez hozzávesszük, hogy magára a természetre sem lehet pontosan rámutatni, nincs specifikusan mit természetinek mutatni, mert túl sok minden kapcsolódik a természethez, akkor a versek megszólalója legfeljebb arról nyilatkozhat meg, hogy *mi nem* lehet beszédtema: „Alszik az egész föld: nem susog a nyárfa, / s nem mondja, hogy dőljek nyugodtan alája”; vagy „Szóval: elaludt a meleg nyári éjjel, / s nem nyújtja a verset tücsökciripeléssel, / bagolyhuhogással... a patak se csobban” (*Kilencedik ecloga*). Ezért nem meglepő, hogy a versek ritmusát a gyakori tagadások biztosítják: „Bezzeg a vad pásztorkutya téged meg sem ugat már...” (*Második ecloga*); „s daktilus-lábakon nem ugrál a kecske” (*Kilencedik ecloga*). Sőt, a szabályok és tiltások megsokasodása („Nézd, én úgy tudtam, hogy az isteni rendre vigyázok, / dús legelőn hizlalva a nyáját, s most mi az ábra?! / Ennyi fölösleges isten a földön még soha nem volt” [*Első ecloga*]) rezervátummá keríti le azt a természetinek láttatott – vagy ahogy a *Hetedik ecloga* használja, költőileg „szimulált” – teret, amelyben a párbeszéd-szituációk megtörténnek. A sivatag felől a zöld így legalább három jelentésben lepleződik le: a természet vitalitásaként, éretlenségként és idegenségként (mint az űrből jött zöld kisemberke [„Ökovécé”-*ecloga*]).

A versekben megszólaló költőnél a semmittevés a fentiek értelmében egy nem cselekvés, egy felfüggesztett vagy pótaktus, azonban a semmittevés megcselekedésével tulajdonképpen lezárul minden más olyan cselekvés lehetősége, amelyhez a hasznosság elvét, tehát az ökonómiát rendelhetnénk; a költő lustálkodása a legökológikusabb, legtermészetbarátibb tett. Hiszen ha a megszólaló nem tud rámutatni a természetre (mert miként is lehetne rámutatni például a klímaváltozásra), nem tud kimenekülni belőle (mert ugyanazzal az anyagi környezettel találkozik mindenhol [l. *Nyolcadik ecloga*]), hovatovább semmit nem tud tenni a megmentéséért (mert nem fordul át kultivációba a kultúra: „Jól beleolvastad magad ebbe az ecloga-ügybe – / hátha a végén megtanulod megfajni a kecskét” [*Második ecloga*]), akkor leginkább egy olyan metastabil pozícióba helyeződhet, amelyben úgy játssza ki a rendszerben rá szabott szerepet, hogy az már mindig cselekvésnek mutatja

magát, miközben megszólalásával vagy a tett végrehajtásával ki is üresíti aktusa tulajdonképpeni tartalmát. Ezt jelzi, hogy a *Negyedik ecloga* és a *Hetedik ecloga* között az a horatiusi hasonlat teremt kapcsolatot, hogy „ami emberi, annyira szívós, mint a diófa”, ám ez a szívósság éppen a változás és változtatás, a természetes alakulás gátjává válik: „Meg kell mondanom, *én* sose hittem, hogy komolyan tud / változtatni az ember a sorsán, pláne, ha *ember*.” A nem cselekvés tehát a rezervátummá alakításnak, a zöld megmerevítésének és lehatárolásának, ezzel pedig a változások és átalakulások természetes lefolyását megakasztó emberi tetteknek az öko-poétikai alternatívájává válik a szubjektum számára.

Mivel a kötet súlyos téteket mozgat azon tematikai fókuszának köszönhetően, hogy miként lehet beszélni a természetről és az abban való bennfoglaltságunkról, ezért nem riad vissza attól sem, hogy a politikum helyét a lírában világosan artikulálja. Ez leginkább abban érhető tetten, hogy maga a rendszer elleni lázadás szükségszerűen a rendszerbe íródik be: a megszemélyesített Politika a természet szabályozza akkor, amikor korondi csuporba önti a tiszta vizet, vagyis egy kereskedőváros tömegtermékébe zárja a natúrát (*A damaszkuszi út*). Az effajta konstitutív referencializálás nemcsak helynevekkel, de személynevekkel is él (pl. Románia környezetvédelmi miniszterének, Leocadia Gavrilescu nevének a figurativitása), hogy végül abban a kérdésben kumulálódjon a szöveg: a költő tényleg a megtörténtet írta-e meg (*Földszag*)? Ez nem alábecsülendő jelentőséggel bíró ív a versszövegben, hiszen szembesít minket azzal az apóriával is, hogy miként lehetséges beszélni az ökológiai katasztrófa fenyegetéséről abban a médiumban, amelynek alapvető intézményes jellemzője a fikcionalizáltsága. Máshogy megfogalmazva, a *Miféle harag* ökológiai azt dolgozzák fel, hogy mennyiben fikcionalizálódik a veszély, és ezzel párhuzamosan milyen mértékben és hogyan referencializálható az ökokatasztrófa folyamata az irodalomban. Viszont amennyiben – s az eddigiekkel összhangban – a természet időbelisége párhuzamos temporalitások hibridjeként tárul fel, ennek bemutatására azonban az olyan hagyományos műfaji keretek, mint a tájvers, alkalmatlanok, akkor LLL maga is egy újabb apóriát társít az új gyűjteménnyel a már meglévőkhöz mellé. A *Miféle harag* ugyanis arról győz meg minket, hogy a klasszikus formákban mégiscsak tolmácsolható az ökológiában elfoglalt emberi pozíció kortársiassága.

